

Психологічні науки

УДК 376-056.264:81'234-048.445(045)

Брецько Ірина Іванівна

*кандидат психологічних наук, доцент
Мукачівський державний університет*

Bretsko Iryna

*Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor
Mukachevo State University*

Ямчук Таїса Юріївна

*кандидат психологічних наук, доцент
Мукачівський державний університет*

Yamchuk Taisa

*Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor
Mukachevo State University*

КЛАСИФІКАЦІЇ ПОРУШЕНЬ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ CLASSIFICATIONS OF SPEECH DEVELOPMENTAL DISORDERS

***Анотація.** У статті подано аналіз існуючих класифікацій порушень мовленнєвого розвитку та їх теоретичне обґрунтування у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. Висвітлено патогенні та соціально-психологічні чинники, що обумовлюють природу мовленнєвих порушень. Уточнено основні види мовленнєвих порушень первинного та вторинного характеру. Охарактеризовано найбільш відомі підходи: лінгвістичний, психолого-педагогічний, клініко-педагогічний.*

***Ключові слова:** мовленнєві порушення, психолого-педагогічний підхід, клініко-педагогічний підхід, лінгвістичний підхід.*

Summary. *The article presents an analysis of the existing classifications of speech developmental disorders and their theoretical justification in modern psychological and pedagogical research. Pathogenic and socio-psychological factors determining the nature of speech disorders have been highlighted. The main types of primary and secondary speech disorders have been clarified. The most famous approaches have been characterized: linguistic, psychological and pedagogical, clinical and pedagogical.*

Key words: *speech disorders, psychological and pedagogical approach, clinical and pedagogical approach, linguistic approach.*

Постановка проблеми. Проблема порушення мовленнєвого розвитку на сьогодні є актуальною та недостатньо вивченою в психолого-педагогічному аспекті, адже із кожним роком неухильно збільшується кількість дітей із затримкою мовленнєвого розвитку. Кожна друга дитина переддошкільного та дошкільного віку потребує супроводу логопеда через ушкодження формування мовних і мовленнєвих функцій.

Аналіз підходів до класифікації порушень мовленнєвого розвитку є складною проблемою, оскільки в основі формування уявлення про весь комплекс, різноманітність прояву цих відхилень у розвитку дітей-логопатів лежать багаторівневі й взаємопов'язані причини. Численні спроби науковців систематизувати мовленнєві відхилення поки що не привели до створення єдиної класифікації. Для організації психологічного, логопедичного та педагогічного супроводу і в цілому забезпечення корекційного впливу на дітей з різними порушеннями мовлення варто більш глибоко враховувати різноманітність прояву цих відхилень у дітей-логопатів з урахуванням міждисциплінарних поглядів.

Аналіз відповідної літератури показує, що проблема досліджень особливостей порушення мовленнєвого розвитку, описані в працях Л.

Вавіної, Л. Волкової, М. Земцової, С. Конопляста, С. Коробко, Б. Коваленко, Н. Крилової, Л. Логвинової, О. Російської, Є. Соботович, В. Тарасун, Н. Чередниченко, М. Шеремет та ін.

Мета статті – проаналізувати наявні у психолого-педагогічній літературі класифікації порушень мовленнєвого розвитку, узагальнити міждисциплінарні підходи до систематизації мовленнєвих порушень.

Виклад основного матеріалу. Мовленнєві порушення є досить поширеними в розвитку дітей з особливими потребами. У психології та суміжних з нею науках існують різні погляди до тлумачення терміну «системні порушення мовлення». Більшість дослідників розглядають порушення мовлення системними, якщо вони є одним із компонентів складних форм психічного дизонтогенезу та супроводжують дезінтеграцію розвитку сенсорно-перцептивної, когнітивної, афективно-вольової сфери дитини. З неврологічної точки зору науковці схиляються до висновків, що ці розлади є системними, якщо вони є симптомом неврологічного синдрому. Логопедія традиційно розглядає системні порушення мовлення як відхилення, що характеризуються недорозвитком усієї мовленнєвої системи.

В психології виокремлюють дві групи основних чинників порушення мовлення: патогенні чинники, що впливають, головним чином, в період внутрішньоутробного розвитку і пологів, а також в перші місяці життя після народження; соціально-психологічні чинники, що пов’язані з психічною депривацією дітей.

Порушення мовленнєвого розвитку дітей — це одна з форм складного когнітивного дефекту, сутність якого полягає у вибіркового розладі мовленнєвої функції та зумовлених ним відхиленнях позамовних функцій і процесів [2]. Мовленнєві порушення заважають повноцінній комунікації дитини та відповідно її перебуванню в соціальних групах.

Аналіз психолого-педагогічних джерел (Л. Вавіної, С. Конопляста, С. Коробко, Б. Коваленко, В. Тарасун, Н. Чередниченко, М. Шеремет та інших) показує, що найбільш актуальними на сучасному етапі залишаються підходи до класифікації порушень мовлення у дітей: лінгвістичний, психолого-педагогічний, клініко-педагогічний.

Більшість науковців описують симптоматику мовленнєвих порушень переважно з лінгвістичних поглядів. Процес формування мовленнєвих процесів у дітей з мовленнєвими порушеннями порівнюють з мовленнєвою нормою, що дозволяє підійти до розуміння психічних дизонтогенетичних механізмів, які зумовлюють труднощі формування функцій мовлення.

Охарактеризуємо лінгвістичний напрям дослідження порушень усного мовлення. Залежно від браку того чи іншого компонента мовлення лінгвістичні порушення поділяються на: фонетичні, лексико-граматичні, мелодико-інтонаційні, темпо-ритмічні, порушення писемного мовлення. Отже, лінгвістичний підхід описує переважно мовні феномени, головним чином вирішуючи лінгвістичні завдання.

Представники клініко-педагогічного підходу у класифікації порушення мовлення виділяють дві групи: усне та писемне мовлення. У порушенні усного мовлення виокремлюють підгрупи відповідно до первинного дефекту. Порушення усного мовлення поділяються на порушення вимовного аспекту структурно-семантичного мовлення. Порушення писемного мовлення у клінічній класифікації ділять на дві підгрупи. До першої відносять порушення читання – алексію і дислексію, а до другої – порушення письма – аграфію, дисграфію і, останнім часом, у цю групу порушень включають дизорфографію [2].

Психолого-педагогічний підхід містить докладний опис симптоматики порушень мовленнєвого розвитку, в основі якого лежать лінгвістичні та психологічні критерії. В першу чергу серед критеріїв

враховуються порушені структурні компоненти мовленнєвої системи: звуковимова, фонематичне сприйняття, лексико-граматична будова мовлення, зв'язне мовлення.

Дослідниками психолого-педагогічного спрямування була розроблена психолого-педагогічна класифікація мовленнєвих порушень, в основі якої лежить вивчення мовленнєвих розладів у дитячому віці. Зазначена класифікація орієнтована на процес логопедичного впливу, яка виникла з метою зручності комплектування груп у спеціальних дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладах [4]. Р. Левіною виділено і детально охарактеризовано три рівні розвитку мовлення: від повної відсутності загальнозживаних засобів до розгорнутих форм зв'язного мовлення з елементами фонетико-фонематичного і лексико-граматичного недорозвитку [4]. Т. Філічева окреслює четвертий рівень розвитку мовлення, до якого відносяться діти з різко вираженими залишковими проявами лексико-граматичного і фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення [1]. В останній час деякі дослідники окремо виділяють такий вид мовленнєвого порушення, як лексико-граматичне порушення, що характеризується обмеженим лексичним запасом і несформованістю граматичної будови, а також зв'язного мовлення при збереженості звуковимови й фонематичних процесів.

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що за основними в логопедії класифікаціями системні порушення мовлення позначаються так: за психолого-педагогічною – терміном «загальний недорозвиток мовлення», за клініко-педагогічною – афазія й алалія, що передбачає первинне їхнє походження й збереженість сенсорних систем та інтелекту. У психології зазначені порушення розглядаються з позицій системного підходу, ґрунтуються на розумінні мовлення як окремої

системи, ушкодження окремої ланки зумовлює порушення функціонування всієї структури.

Література

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підр. [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій [3-тє вид.]. К. : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
2. Дрозд О.В. Логопсихологія: курс лекцій / О.В. Дрозд // Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, 2018.
3. Конопляста С. Ю., Сак Т. Б. Логопсихологія : навч. посіб. / С. Ю. Конопляста, Т.В. Сак ; за ред. М.К. Шеремет. К. : Знання, 2010. 293 с.
4. Логопсихологія : курс лекцій. Навч. посібник. 3-тє вид., виправл. і доповн. Мартиненко І. В. К : ДІА, 2019. 120 с.
5. Мартинюк І. А. Патопсихологія / І.А. Мартинюк // Центр учбової літератури. К., 2008.